

Pozdně romantický švédský hudební skladatel Hugo Alfvén (zaměřeno na sborovou tvorbu)

Jan Spisar

Summary

This study focuses on the artistic personality of Hugo Emil Alfvén (1872–1960), an important representative of Swedish musical life in the late Romantic period. He fundamentally influenced the musical culture of his time by his compositional activities – he worked as a conductor, choirmaster, violinist, teacher and writer. The text analyzes Alfvén's varied artistic activities, outlines his aesthetic principles, and focuses primarily on his vocal choral works.

Hugo Emil Alfvén, významný švédský národně-romantický hudební skladatel instrumentální, instrumentálně-vokální, vokální a sborové tvorby, dirigent, houslista, pedagog, malíř, hudební literát a organizátor, se narodil jako čtvrtý ze šesti sourozenců 1. května 1872 ve Stockholmu. Zesnul ve věku 88 let 8. května 1960 ve Falunu, v kraji Dalarma ve středním Švédsku. Jeho hudebně nadaní rodiče byli vyznáním baptisté, otec Anders Alfvén, povoláním krejčovský mistr, zastával navíc funkci sbormistra kongregace v Betelkapellet.

Prvním hudebním nástrojem, na který se Hugo Alfvén v jedenácti letech učil hrát, byl klavír, po krátké době však přešel na housle. Ve věku patnácti let začal studovat na stockholmské konzervatoři (Kugliga Musikhögskolan) hru na housle a zároveň se intenzivně věnoval hudební teorii (1887–1891). V následujících letech pobíral soukromé hodiny u houslisty a pedagoga Larse Zetterquista,¹ lekce kontrapunktu a kompozice u Johana Lindegrena.² Kromě skladatelských a interpretačních ambicí měl v plánu stát se malířem, což se naplnilo jen částečně, neboť jeho hlavním okruhem zájmu se stala hudba. Díky státnímu grantu pro skladatele odjel Alfvén na studijní pobyty do Německa, Belgie a Francie. V té době bylo naprostou samozřejmostí, že švédští umělci, kteří se chtěli zdokonalit ve svém oboru, jezdili sbírat zkušenosti do vzdělávacích center v zahraničí, kde se měli možnost seznámit s progresivními trendy a světovým repertoárem. Jeho následná studia houslové hry u Césara Thomsona³ v Bruselu byla pro nadaného mladého houslistu obzvláště přínosná. V oboru dirigování orchestru se v letech 1901–1902 vzdělával v Drážďanech, a to u Hermanna Ludviga Kutschbacha,⁴ který preferoval úsporná gesta a dirigování od zápěstí. Alfvénovým velkým vzorem byl tehdy maďarský dirigent Arthur Nikisch.^{5 6} V čase Alfvénových studií neexistovalo ve Švédsku žádné oficiální vzdělávání v oboru sbormistrovství, případnou potřebu vedení

vokálních těles vykonával zpravidla někdo z řad zpěváků nebo kostelních kantorů. Dobrým příkladem v tomto směru byl jeho otec Anders Alfvén (viz výše).

Na podzim 1890 byl Alfvén přijat do orchestru Královské opery ve Stockholmu do sekce druhých houslí, v následujících dvou letech (1891–1892) už zastával funkci asistenta koncertního mistra. Ve zmiňovaném prostředí získal mnoho praktických zkušeností z oblasti dramaturgie, dirigentské práce a orchestrace.

Jeho údajně první zkomponovanou skladbou byla *Visa* (Píseň) pro zpěv za doprovodu klavíru (vydaná 1893). V roce 1897 debutoval se svou orchestrální *Symfonií in f moll* op. 7, které se dostalo příznivého přijetí, avšak málo repríz.

Alfvénův skladatelský průlom se dostavil s premiérou jeho druhé *Symfonie in D dur* op. 11 (1898–1899). Na základě velkolepého úspěchu se stal uznávaným jako jeden z nejslibnějších švédských skladatelů té doby.

Během celé své skladatelské kariéry dostával zakázky na díla určená pro nejrůznější mimořádné příležitosti. V této souvislosti byl v roce 1899 vyzván, aby s přelomem století zkomponoval slavnostní skladbu pro Královskou operu ve Stockholmu. K tomuto účelu vznikla *Sekelskifteskankantaten* op. 12 (Kantáta nového století), první z dlouhé řady Alfvénových tzv. festivalových kantát. Rozsáhlý seznam podobných děl na objednávku zahrnuje i ty, které byly provedeny pouze jednou, např. *Kantat vid Baltiska utställningens öppnande* op. 33 (Kantáta k zahájení Baltské výstavy), *Kantat vid Reformationsfesten i Uppsala* op. 36 (Kantáta pro reformační festival v Uppsale), *Kantat vid Sveriges riksdags 500-års minnesfest* op. 137 (Kantáta k pětistému výročí švédského parlamentu) nebo *Kantat vid Världspostunionens halvsekeljubileum* op. 41 (Kantáta k půlstoletému výročí Světové poštovní unie). Existovaly však i významnější druhy zakázek, a to např. k příležitosti slavnostního otevření nového Královského činoherního divadla (1908), kdy Alfvén zkomponoval repertoárovou stálíci souboru *Festspel* op. 25 (Festival). Pro první oslavu Dne švédské vlajky, která se konala na stockholmském stadionu (1916), složil mužský sbor *Sverges flagga „Framma stolt mot dunkla skyar“*⁷ (Švédská vlajka „Hrdě hořící proti temným mrakům“). Výčet děl vztahujících se k podobným událostem je daleko obsáhlejší, neboť skladatel byl po desetiletí vyhledávaným dodavatelem festivalové hudby.⁸

V následujících letech pobýval často v zahraničí, a to v Německu, Rakousku, Španělsku, Dánsku a Itálii (Sicílie 1902), kde nacházel inspiraci nejen ke svým dalším skladbám, ale i k malbě obrazů.

V této souvislosti připomeňme, že si Alfvén na počátku 20. století vydělával finanční prostředky jednak komponováním na objednávku, dirigováním, ale i prodejem vydaného notového materiálu a namalovaných obrazů.

V letech 1904 až 1957 se stal zakladatelem a sbormistrem smíšeného pěveckého sboru Siljan, v období 1910–1947 zastával funkci sbormistra mužského pěveckého sboru Orphei Drängar.

Se jmenovanými tělesy provedl ve Švédsku nesčetná koncertní vystoupení, např. na významných přehlídkách v Uppsale (1911) či Göteborgu (1915), a dvacet dva zahraničních evropských turné, např. na festivalech v Dortmundu (1912), Stuttgartu (1913) nebo v Kodani (1918–1919). Kromě toho dirigoval i reprezentační pěvecký sbor Svenska Sangerförbundet, složený z vybraných zpěváků Švédského sborového svazového spolku. V roce 1926 koncertoval s tímto tělesem také v Praze.⁹ V rámci zmiňovaného působení významně rozšířil repertoár o vlastní sborové kompozice i úpravy lidových písní, zároveň se systematicky zaměřoval na zvukovou kvalitu svých těles. V Orphei Drängar usiloval o upevnění jeho pozice coby předního mužského švédského sboru.¹⁰

V letech 1910 až 1939 byl na univerzitě v Uppsale jmenován do funkce hudebního ředitele, kde řídil Akademiska kapellet (Orchestr královské akademie) a přednášel dějiny hudby.¹¹ Tato profesní aktivita mu zajistila stabilní finanční příjem i pevné postavení ve švédském hudebním životě.

Desátá léta 20. století byla pro Alfvéna nadmíru produktivním obdobím. Koncem desetiletí pracoval na již čtvrté symfonii jménem *Från Havsbandet in c moll* op. 39, která byla premiérována a reprízována ve Vídni (1921), a to pod taktovkou samotného autora. Brzy následovalo další významné dílo *Bergakungen* op. 37 (Král hor), premiérované 1923.

V době, kdy se ve Švédsku začaly natáčet zvukové filmy (počátek 30. let 20. stol.), vzrostla poptávka po tzv. filmové hudbě. Absence specializovaných autorů v této sféře vedla k tomu, že k tvůrčí spolupráci byli osloveni již uznávaní hudební skladatelé. Hugo Alfvén byl jedním z nich, v roce 1934 zkomponoval hudbu k norskó-švédskému filmu podle románu Bjørnstjerne Bjørnsona Synnöve Solbakken (taky pod názvem *The girl from Solbakken*). V následujících letech získal další zakázky, které upevnily jeho pozici vyhledávaného, tentokrát filmového skladatele.¹²

Postupem času Alfvénovo úsilí komponovat rozsáhlá hudební díla ustupovalo do pozadí, o to aktivněji pokračoval v oblasti sborové tvorby, která mu byla blízká, a ve které dokázal uplatnit svůj talent a citlivost pro práci s lidským hlasem. Jak již bylo uvedeno, Alfvén zastával funkci sbormistra několika pěveckých těles, jejichž potřeba nového a původního repertoáru jej podněcovala k intenzivní skladatelské činnosti. Tato příležitost umožnila, aby jeho sborová tvorba oslovovala stále širší okruh posluchačů. Na sklonku třicátých let se intenzivněji věnoval zejména sborovým úpravám tradičních lidových písní, z nichž si mnohé vydobily stálé místo v repertoáru švédských vokálních těles dodnes. Jmenujme alespoň *Och junfrun hon går i ringen* (1941) (A dívka kráčí v kruhu) interpretovanou i zahraničními tělesy, např. proslulými britskými The King's Singers nebo *Tjuv och tjuv* (1941) (Zloděj a zloděj).

Hugo Alfvén byl nejen pilířem národního směru švédské hudby, v mnohém připomínajícího našeho Vítězslava Nováka, současně však i nadaným malířem. Své akvarely zpravidla prodával, aby si zajistil finanční prostředky. Jako talentovaný literát si získal uznání coby „hudebníspisovatel“ a skvělý vypravěč. Jeho čtyřsvazková autobiografie¹³ poskytuje cenný vhled do švédského kulturního a hudebního prostředí, v němž po celý život působil jako výrazná a vlivná osobnost zejména v oblasti sborového zpěvu. Alfvénovo literární dílo se stalo nejen osobní zповědí samotného autora, ale také důležitým dokumentem zobrazujícím transformace hudebního dění své doby. Po Alfvénově smrti byl jeho kompletní hudební archiv předán univerzitě v Uppsale, kde se systematickému uspořádání souboru 214 hudebních skladeb ujal Jan Olof Rudén.^{14 15} Díky tomuto počínu se podařilo vytvořit ucelenou sbírku sloužící jako významný pramen v kontextu hudební historie.

Alfvénova hudba se vyznačuje kombinací tradičních prvků i moderního romantismu, setrvává věrna melodické a harmonické bohatosti své epochy. Jejím typickým rysem je vnímavost pro atmosféru (mnohdy s příděchem melancholie) a snaha o vyjádření pocitů spjatých s krajinou a přírodou severu, což dnešnímu člověku přináší autentický průnik do dobové estetiky.

Alfvénova tvorba je mimořádně rozsáhlá a svědčí o autorově pracovitosti. Zahrnuje skladby pro velký orchestr (pět symfonií, tři orchestrální rapsodie, dva balety), díla pro komorní orchestr, okolo sedmdesáti písní pro sólový hlas, z nichž mnohé patří do repertoáru prakticky každého švédského sólového zpěváka, až po jedno oratorium a devět kantát pro sbor s orchestrem. Dále vyzvedneme dodnes populární úpravy lidových melodií, standardně zařazované do kmenového repertoáru švédských sborů či prokomponovaná sborová díla v celkovém počtu více než sto. Z toho písní a cappella zkomponoval čtyřicet pět, dvacet pět pro mužský sbor, pět pro sbor smíšený, třináct ve verzích pro smíšený a mužský sbor, jednu pro dětský sbor a jednu v kombinaci pro dětský a mužský sbor. Většina jeho písní pro mužský sbor pochází z let 1910–1947, kdy působil v Orpei Drängar. Píseň *Aftonen* (The Evening) v anglické verzi z roku 1942 je považována za jeden z nejvrcholnějších Alfvénových sborů, který je znám a prováděn i v zámoří. Text Hermana Säterberga¹⁶ zde představuje ideální prostředek k vykreslení malebné krajiny hudbou.¹⁷

Hugo Alfvén, od roku 1908 člen Královské hudební akademie, je dodnes jedním z nejhranějších švédských skladatelů umělé hudby. Ačkoli jeho díla pocházejí z národně-romantické éry, většina z nich si trvale udržela svou popularitu. Snadno rozpoznatelné a nápadné hlavní melodické téma *Švédské rapsodie č. 1* (1903) se objevuje v písni *Lazy* z alba *Live in Japan* rockové skupiny Deep Purple. Mnohé z Alfvénových skladeb nesou rysy programní hudby, neboť obrazně a sugestivně zachycují švédskou krajinu a její typickou atmosféru. Jako dirigent zvukově zaznamenal na LP deskách řadu svých děl, v roce 1954 provedl první švédskou stereo nahrávku nonartificiální hudby.

Po odchodu do důchodu se Hugo Alfvén a jeho manželka Cari Alfvén usadili v Leksandu a o tři roky později se pár přestěhoval do Alféngården ve vesnici Tibble, kde se dnes nachází muzeum vystavující jeho celoživotní dílo. V říjnu 2022 se na počest Alfvénova 150. výročí od narození uskutečnilo na Katedře hudební vědy univerzity v Uppsale sympozium, jehož cílem bylo představit nový výzkum v otázkách týkajících se Alfvénova díla. Součástí konference byly přednášky, koncerty a výstavy autorových obrazů.

Poznámky

- 1 Lars Zetterquist (1860–1946), švédský houslista a koncertní mistr, od roku 1892 vyučoval na Kuglia Musikaliska Akadamen.
- 2 Johan (Johannes) Lindegren (1848–1908), švédský skladatel, hudební teoretik, pedagog, spisovatel, sborista a korepetitor Královské opery ve Stockholmu. Jako pedagog kontrapunktu a kompozice vchoval řadu skladatelů, podílel se na reformaci liturgické hudby.
- 3 César Thomson (1857–1931), belgický houslista pedagog a skladatel, studovala u něj řada významných houslistů.
- 4 Hermann Ludwig Kutzsach (1875–1938), německý dirigent a korepetitor.
- 5 Arthur Nikisch (1855–1922), maďarský dirigent a houslista, svým uměním ovlivnil řadu dirigentů, mezi jeho žáky patřil Václav Talich.
- 6 Více viz: TERNHAG, Gunnar. A few words about Hugo Alfvén. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: www.alfvengarden.se/wp-content/uploads/2023/04/EN_HugoAlfven_broschyr_24s_A5.pdf
- 7 Píseň je v tónině Es dur ve slavnostním pochodovém tempu na text švédského spisovatele a překladatele Karla Gustava Ossianellssona, harmonicky bohatá, nestrofická.
- 8 Více viz: TERNHAG, Gunnar. A few words about Hugo Alfvén. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: www.alfvengarden.se/wp-content/uploads/2023/04/EN_HugoAlfven_broschyr_24s_A5.pdf
- 9 Více viz ČERNUŠÁK, Gracian a HELFERT, Vladimír. Pazdírkův hudební slovník naučný II. Brno: Pazdírkovo nakladatelství v Brně. 1937.
- 10 Více viz Orphei Dränger. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: <https://od.se/en/ods-history/>
- 11 Z důvodu koktavosti funkce přednášejícího Alfvén nevykonával příliš dlouho.
- 12 Více viz TERNHAG, Gunnar. A few words about Hugo Alfvén. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: www.alfvengarden.se/wp-content/uploads/2023/04/EN_HugoAlfven_broschyr_24s_A5.pdf
- 13 Části: The First Movement (1946), Tempo furioso – Wander Years (1948), In Major and Minor – From the Uppsala Years (1949), Final (1952). Toto rozsáhlé dílo má přes 1000 stran.
- 14 Olof Rudén (1937), švédský muzikolog, filolog, tajemník a redaktor Společnosti Huga Alfvéna.
- 15 Více viz Wikipedia. [online]. [cit. 2023-05-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Hugo_Alfv%C3%A9n
- 16 Carl Herman S  therberg (1812–1897), švédský básník a ortopedický lékař, psal divadelní hry, jeho hlavním básnickým tématem byla příroda.
- 17 NATHAN, Joel Leaf. Hugo Alfvén and his a cappella choral music. Texas, 2006. Disertační práce. The University of Texas at Austin.

Literatura

ČERNUŠÁK, Gracian a HELFERT, Vladimír. *Pazdírkvův hudební slovník naučný II*. Brno: Pazdírkvův nakladatelství v Brně. 1937.

MALMIN, Olaf Gerhardt. *A Survey of the Choral Music of Twentieth-Century Swedish Composers* (Doctoral Thesis). Ames, IA: The University of Iowa, 1973.

NATHAN, Joel Leaf. *Hugo Alfvén and his a cappella choral music*. Texas, 2006. Disertační práce. The University of Texas at Austin.

RANDEL, Don Michael. *The new Harvard dictionary of Music*. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1986. ISBN 0-674-61525-5.

SADIE, Stanley a TYRREL, John. *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*. London: Oxford University Press, 2004. ISBN 9780195170672.

SPARKS, Richard. *The Swedish Choral Miracle: Swedish A Cappella Music Since 1945*.

Pittsboro, NC: Blue Fire Productions, 1999.

SÝKORA, Václav Jan. *Hudba evropského severu*. Praha: Supraphon, 1975.

Internetové zdroje

Alfvénfonden. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: <https://www.alfvengarden.se/en/about-alfven/>

Orphei Dränger. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: <https://od.se/en/ods-history/>

Royal Musikaliska Akademien. [online]. [cit. 2025-05-15]. Dostupné z: <https://www.musikaliskaakademien.se/verksamhet/hugoalfvenfonden.601.html>

TERNHAG, Gunnar. A few words about Hugo Alfvén. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: www.alfvengarden.se/wpcontent/uploads/2023/04/EN_HugoAlfven_broschyr_24s_A5.pdf

Wikipedia. [online]. [cit. 2025-05-19]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Hugo_Alfv%C3%A9n

Résumé

Předložená studie se zaměřuje na uměleckou osobnost Huga Emila Alfvéna (1872–1960), významného představitele švédského hudebního života v období pozdního romantismu. Vedle kompoziční činnosti působil jako dirigent, sbormistr, houslista, pedagog a literát, čímž zásadně ovlivnil hudební kulturu své doby. Text analyzuje Alfvénovu všestrannou uměleckou činnost, přibližuje estetická východiska a všímá si především jeho vokální sborové tvorby.

Klíčová slova: Švédsko, skladatel, Hugo Emil Alfvén, sbor, skladba.

Key words: Sweden, composer, Hugo Emil Alfvén, choir, composition.

Doc. Mgr. Jan Spisar, Ph.D. vystudoval Pedagogickou fakultu Ostravské univerzity. Od roku 1993 vyučuje na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty OU předměty z oblasti řízení pěveckých sborů. Je sbormistrem a uměleckým vedoucím Vysokoškolského pěveckého sboru Ostravské univerzity a Ostravského smíšeného sboru, zasedá v porotách pěveckých sborových soutěží, koncertuje, publikuje, věnuje se nahrávací činnosti.